

ARTE CONTEMPORÁNEO Y VANGUARDIAS
ART CONTEMPORANI I AVANTGUARDES

RUTAS PATRIMONIALES
RUTES PATRIMONIALS

IBIZA • EIVISSA

www.ibiza.travel

Consell d'Eivissa

RUTA BRONER - SERT

Casa Broner (Dalt Vila)

A excepción de la **Casa Broner** que es pública (titularidad municipal) y goza de un amplio horario de apertura durante todo el año, el resto de las edificaciones son privadas y por tanto solo se pueden contemplar los exteriores.

La ruta incluye las casas de **Josep Lluís Sert** (Barcelona, 1902-1983) en Dalt Vila y en **Can Pep Simó** y las de **Erwin Broner** (Múnich, 1898-1971) tanto en la ciudad como en el resto de la isla. Se da la circunstancia de que ambos arquitectos guardan una estrecha, extensa e intensa relación e implicación con Ibiza. Sus construcciones son perfectos ejemplos de arquitectura racional y sostenible. Ambos comprendieron la importancia de las proporciones y la escala, condición indispensable para edificar en un territorio limitado y con gran valor cultural y paisajístico como es Ibiza, y consiguieron realizar una extraordinaria serie de casas en donde se dan cita, en resumen, tanto las formas de la arquitectura popular vernácula; que les cautivó, como las ideas modernas auspiciadas por la Bauhaus y el GATEPAC, que ambos compartían, imprimiendo además a sus obras el sello indefectible de sus respectivas personalidades.

La ruta puede comenzarse por la **Casa Broner**, en el barrio de Sa Penya, construida en 1960 en el extremo del barrio sobre el acantilado, permitiendo que el sonido del mar inundase todas las estancias, ampliamente iluminadas por grandes ventanales que miran hacia Formentera. La **Casa Broner** cuenta con dos plantas (vivienda en la planta piso y estudio en la planta baja), terraza y jardín. El mobiliario también fue diseñado por el propio Broner y se expone en la casa tras haber sido restaurado, como también sus pinturas, dibujos y enseres personales.

Aprovechando la proximidad se pueden ver tambien en el mismo barrio los **apartamentos Laabs** (1960) y **Ruhnau** (1966-67) y la **Casa Couturier** (1965).

A continuación se puede visitar el exterior de la **Casa Sert** en Dalt Vila, construida en 1964. Situada al borde de la muralla renacentista y orientada norte-sur, abre dos ventanas huecas en su cubierta, que miran respectivamente hacia el norte y hacia el este procurando ésta última señalar simbólicamente hacia la urbanización de **Can Pep Simó**. La austeridad formal de la fachada da una idea de como buscaba Sert la sintonía con la arquitectura popular.

Antes de abandonar Dalt Vila, conviene pasar por la **Casa Vedova** (1969), único edificio de Broner en esta parte de la ciudad.

La urbanización de **Can Pep Simó** está situada en la ladera de una colina mirando hacia poniente, con vistas a la ciudad de Ibiza y a la playa de Talamanca. Allí, entre 1965 y 1970, Josep Lluís Sert contruyó seis viviendas unifamiliares y un edificio de apartamentos conocido como "Es Fumerals". La perfecta adaptación al terreno, el respeto a la vegetación autóctona y la consideración del paisaje como referencia y valor primordial hacen de la urbanización un verdadero oasis. Pero además, las casas realizadas en materiales y colores propios del hábitat tradicional, solucionan a base de formas cúbicas las necesidades habitacionales en su justa medida y sin excluir un claro hedonismo muy mediterráneo.

RUTA BRONER - SERT

Casa Sert (Dalt Vila)

A excepció de la **Casa Broner** que és pública (de titularitat municipal) i gaudeix d'un ampli horari d'obertura durant tot l'any, la resta de les edificacions són privades i per tant només se'n poden contemplar els exteriors.

La ruta inclou les cases de **Josep Lluís Sert** (Barcelona, 1902-1983) a Dalt Vila i a **Can Pep Simó** i les d'**Erwin Broner** (Munic, 1898-1971) tant a la ciutat com a la resta de l'illa. Es dona la circumstància que ambdós arquitectes guarden una estreta, extensa i intensa relació i implicació amb Eivissa. Ambdós compregueren la importància de les proporcions i l'escala, condició indispensable per edificar en un territori limitat i amb gran valor cultural i paisatgístic com és Eivissa, i aconseguiren realitzar una extraordinària sèrie de cases on es donen cita, en resum, tant les formes de l'arquitectura popular local; que els captivà, com les idees modernes inspirades per la Bauhaus i el GATEPAC, que els dos compartien, imprimint a més a les seues obres el segell indefectible de les seues respectives personalitats.

La ruta pot començar-se per la **Casa Broner**, en el barri de sa Penya, construïda el 1960 en el cap del barri que està sobre el penya-segat, ubicació que permet que el so de la mar inundi totes les estances, àmpliament il·luminades per grans finestrals que miren cap a Formentera. La **Casa Broner** compta amb dues plantes (habitatge en la planta pis i estudi a la planta baixa), terrassa i jardí. El mobiliari també va ser dissenyat pel propi Broner i s'exposa a la casa després d'haver estat restaurat, com també les seues pintures, dibuixos i efectes personals.

Aprofitant la proximitat es poden veure també en el mateix barri els **apartaments Laabs** (1960) i **Ruhnau** (1966-67) i la **Casa Couturier** (1965).

A continuació es pot visitar l'exterior de la **Casa Sert** a Dalt Vila, construïda el 1964. Situada a la vora de la murada renaixentista i amb orientació nord-sud, obre dues finestres buides a la seua coberta, que miren respectivament cap al nord i cap a l'est procurant aquesta darrera assenyalar simbòlicament cap a la urbanització de **Can Pep Simó**. L'austeritat formal de la façana dona una idea de com buscava Sert la sintonia amb l'arquitectura popular.

Abans d'abandonar Dalt Vila, convé passar per la **Casa Vedova** (1969), únic edifici de Broner en aquesta part de la ciutat.

La urbanització de **Can Pep Simó** està situada en el vessant d'un puig mirant cap a ponent, amb vistes a la ciutat d'Eivissa i a la platja de Talamanca. Allí, entre 1965 i 1970, Josep Lluís Sert va construir sis habitatges unifamiliars i un edifici d'apartaments coneguts com Es Fumerals. La perfecta adaptació al terreny, el respecte a la vegetació autòctona i la consideració del paisatge com a referència i valor primordial, fan de la urbanització un veritable oasi. Però, a més, les cases realitzades en materials i colors propis de l'hàbitat tradicional, solucionen sobre la base de formes cúbiques les necessitats habitacionals en la seua justa mesura i sense excloure un clar hedonisme molt mediterrani.

INTRODUCCIÓN / INTRODUCCIÓ

Estas rutas invitan al viajero interesado en el arte y en la cultura contemporáneos a recorrer esos caminos en donde se guardan memorias y vestigios. Hay muchas más rutas posibles y ninguna decepcionaria al caminante, al turista inquieto, al buscador de referencias e historias.

En dirección a Santa Eulària, tras pasar el camino de Can Furnet, es recomendable visitar el **Espacio Micus**, un conjunto de edificaciones que alojaron en su día la vivienda particular del pintor alemán Eduard Micus y su estudio-museo donde se exhiben sus obras y se lleva a cabo una programación de exposiciones temporales (visible solo domingos por la mañana o previa petición de cita).

En Santa Eulària estuvo la **Galería El Mensajero**, abierta en 1976 por Martín Watson Todd, concentrando un núcleo de artistas entre los que cabe citar a Horst Haack, Keith Tomlin, Jean Willi, Felix Waske, Jo Imog o David Walsh. En torno a Sant Carles, vivieron y trabajaron artistas como Barry Flanagan, Peter Unsworth, Marcel Floris o Franco Monti.

En Port de Sant Miquel tuvo lugar el singular esfuerzo colectivo del **VIII Congreso del ICSID**, organizado por el ADI/FAD, que se desarrolló en octubre de 1971 en la misma playa y en los hoteles Galeón y Cartago (diseñados por Raimon Torres). En el congreso participaron artistas e intelectuales como, por ejemplo, Ferrán Freixa, Daniel Giralt-Miracle, Xavier Rubert de Ventós, José María Yturralde, Pau Riba, Carlos Ferrater, Miralda, Prada Poole o Josep Ponsatí, entre otros, y demostró un grado de vitalidad y entusiasmo, propuestas imaginativas, reflexión intelectual y capacidad de génesis de ideas extraordinarias, lo que valió el epígrafe utilizado en la exposición conmemorativa organizada por el MACBA en el MACE en 2013: "La utopía es posible".

En Sant Josep es imposible no evocar la figura de **Raoul Hausmann** (1886-1971) que realiza aquí una interesante serie fotográfica y vive en diferentes casas del municipio como Can Mestre en Benimussa, Can Bagot y Can Palerm, frecuentando el bar Can Llorenç en el que realizó algunas performances dadaístas. El pintor alemán Emil Schumacher también vivió en este municipio.

En la zona de Port des Torrent todavía trabaja la madera el escultor Antoni Hormigo y en Sant Antoni se sitúa la figura de **Walter Benjamin** (1892-1940) que residió allí escribiendo varios relatos, ensayos y libros. También en Sant Antoni se darán cita en la década de los 50 del siglo pasado escritores como Rafael Azcona e Ignacio Aldecoa; este último junto a su mujer Josefina pasará en este municipio las vacaciones veraniegas durante casi una década. En 1964 abrió Josep Vallribera la **Galería Gráfica** y en 1965 la **Sala Vallribera**. Otra galerista importante afincada en Sant Antoni fue **Ceres Franco** marchante y defensora del Grupo Cobra, Cornille y representantes del llamado Art Brut.

Aquestes rutes conviden el viatger interessat en l'art i en la cultura contemporanis a recórrer aquests camins on es guarden memòries i vestigis. Hi ha moltes més rutes possibles i cap decebria el caminant, el turista inquiet, el buscador de referències i històries.

En direcció a Santa Eulària des Riu, després de passar el camí de Can Furnet, és recomanable visitar l'**Espai Micus**, un conjunt d'edificacions en les quals al seu dia hi havia l'habitatge particular del pintor alemany Eduard Micus i el seu estudi-museu on s'exhibeixen les seues obres i es porta a terme una programació d'exposicions temporals (visible només els diumenges al matí o amb petició prèvia de cita).

A Santa Eulària estigué ubicada la **Galeria El Mensajero**, oberta el 1976 per Martín Watson Todd, que concentrà un nucli d'artistes entre els quals s'han de citar Horst Haack, Keith Tomlin, Jean Willi, Felix Waske, Jo Imog o David Walsh. Entorn de Sant Carles de Peralta, visqueren i treballaren artistes com Barry Flanagan, Peter Unsworth, Marcell Floris o Franco Monti.

Al Port de Sant Miquel va tenir lloc el singular esforç col·lectiu del **VIII Congrés de l'ICSID**, organitzat per l'ADI/FAD, que es va desenvolupar l'octubre de 1971 a la mateixa platja i als hotels Galeón i Cartago (dissenyats per Raimon Torres). En el congrés, hi participaren artistes i intel·lectuals com, per exemple, Ferran Freixa, Daniel Giralt-Miracle, Xavier Rubert de Ventós, José María Yturralde, Pau Riba, Carles Ferrater, Miralda, Prada Poole o Josep Ponsatí, entre altres, i demostrà un grau de vitalitat i entusiasme, propostes imaginatives, reflexió intel·lectual i capacitat de gènesi d'idees extraordinàries, fets que li valgueren l'epígraf utilitzat a l'exposició commemorativa organitzada pel MACBA en el MACE el 2013: "La utopia és possible".

A Sant Josep és impossible no evocar la figura de **Raoul Hausmann** (1886-1971) que hi realitzà una interessant sèrie fotogràfica i visqué a diferents cases del municipi com Can Mestre a Benimussa, Can Begot i Can Palerm; freqüentava el bar Can Llorenç, en el qual realitzà algunes performances dadaïstes. El pintor alemany Emil Schumacher també va viure en aquest municipi.

A la zona de Port des Torrent encara treballa la fusta l'escultor Antoni Hormigo i a Sant Antoni se situa la figura de **Walter Benjamin** (1892-1940) que hi residí i hi escrigué diversos relats, assaigs i altres llibres. També a Sant Antoni es donaren cita la dècada dels 50 del segle passat escriptors com Rafael Azcona i Ignacio Aldecoa; aquest darrer amb la seua dona Josefina passà en aquest municipi les vacances estiuenques durant quasi una dècada. El 1964 obrí Josep Vallribera la **Galeria Gráfica** i el 1965 la **Sala Vallribera**. Una altra galerista important establerta a Sant Antoni va ser **Ceres Franco** marxant i defensora del Grupo Cobra, Cornille i representants de l'anomenat Art Brut.

RUTA MUSEO DE ARTE CONTEMPORÁNEO / MUSEU D'ART CONTEMPORANI

MACE (Dalt Vila)

El Museo de Arte Contemporáneo de Eivissa (MACE) fue abierto en 1969 y es uno de los primeros museos de arte contemporáneos que se fundan en España. Su colección germinal proviene de la Bienal Internacional de Arte de Ibiza fundada en 1964. Actualmente el MACE muestra ampliamente algunas de las principales corrientes de vanguardia del siglo XX hasta nuestros días a través de las obras de artistas residentes en la isla a tenor de su representatividad, singularidad y excelencia.

El MACE ocupa y consta de dos edificios conectados: la antigua Sala de Armas, construida por Simón Poulet en 1727, y un anexo de reciente creación (2007-2012) diseñado por el arquitecto Víctor Beltrán, bajo los auspicios del Ayuntamiento de Ibiza y del Ministerio de Cultura en su claro compromiso hacia las funciones propias del museo, las colecciones propias, las artes visuales contemporáneas y la implicación decidida por la puesta en valor de los valores patrimoniales.

La magnífica simbiosis producida entre el edificio de Poulet, de marcado carácter militar y por tanto austero en sus formas, y la nueva ampliación, en donde la luz en todas sus posibilidades juega un papel fundamental a pesar de ser un edificio construido hacia el subsuelo, consigue ambientes contemplativos muy aptos para el desarrollo de la función museológica y expositiva. Las obras de ampliación recientes descubrieron un importante yacimiento arqueológico de época fenicia, posteriormente habitado y aprovechado en época púnica, romana y medieval. Este yacimiento se puede visitar puesto que está integrado bajo el suelo de vidrio de la planta baja.

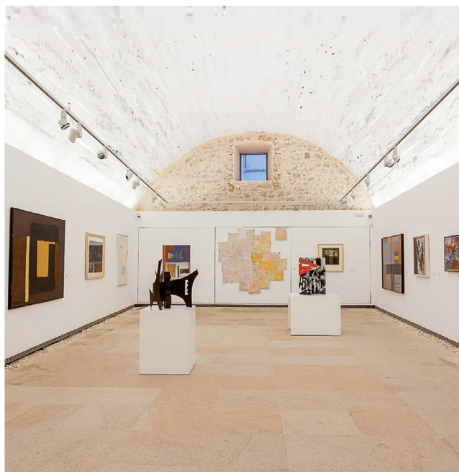
El punto de partida de las colecciones de arte del MACE se sitúa conceptualmente en la década de los años treinta del siglo XX, pues son referenciales la llegada a la isla de grandes nombres de la cultura occidental, como **Walter Benjamin** (llega por vez primera en 1932) y **Raoul Hausmann** (de 1933 a 1936), entre otros.

A mediados del siglo pasado, la creación del **Grupo Ibiza 59**, marca una línea de fuerza en las colecciones del museo en las que hay representación de todos sus miembros: **Erwin Bechtold**, **Erwin Broner**, **Hans Laabs**, **Bob Munford**, **Egon Neubauer**, **Antonio Ruiz**, **Katja Meirowsky**, **Bertil Sjöberg**, **Heinz Trokës** y **Carlos Sansegundo**.

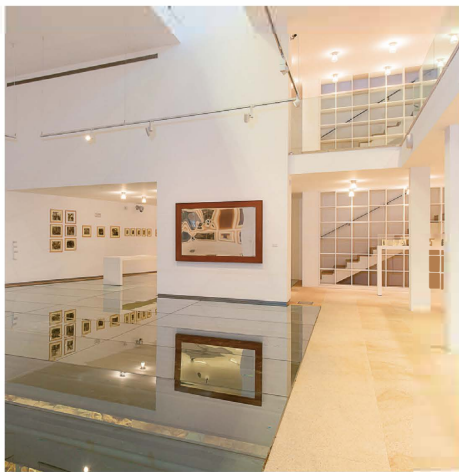
Entre las corrientes de vanguardia (s. XX) que fueron cultivadas más profusamente en Ibiza destaca el informalismo (matérico y gestual) y la asbtracción geométrica en la que también se incluye a efectos didácticos y críticos el arte óptico-cinético y el minimalismo.

Entre los nombres más relevantes de las colecciones podemos citar a **Will Faber**, **Don Kunkel**, **Tur Costa**, **Marcel Floris**, **Adolfo Schlosser**, **Zush**, **Micus**, **Marca-Relli**, **Emilio Vedova**, **Hans Hinterreiter**, **Barry Flanagan**, **Yturralde**, **Isabel Echarri** o **Felix Waske** entre otros.

El MACE posee también una importante colección de grabados contemporáneos provenientes de la bienal Ibizagráfica (entre 1972 y 2008) y del Taller Ibograf, fundado por **Carl van der Voort** en 1966 y que éste donó al museo en 1997. También una interesante colección de fotografía actual, de video creación, de dibujos de **Antoni Marí Ribas "Portmany"**, un fondo bibliográfico, un archivo documental de acceso retringido a investigadores y un departamento didáctico de gran efectividad.

Interior MACE (Dalt Vila)

Interior MACE (Dalt Vila)

El Museu d'Art Contemporani d'Eivissa (MACE) es va inaugurar l'any 1969 i és un dels primers museus d'art contemporani que s'obren a Espanya. La seua col·lecció germinal prové de la Biennial Internacional d'Art d'Eivissa fundada el 1964. Actualment el MACE mostra àmpliament alguns dels principals corrents d'avantguarda del segle XX fins als nostres dies a través de les obres d'artistes residents a l'illa tenint en compte la seua representativitat, singularitat i excel·lència.

El MACE ocupa i consta de dos edificis connectats: l'antiga Sala d'Armes, construïda per Simon Poulet el 1727, i un annex de recent creació (2007-2012) dissenyat per l'arquitecte Víctor Beltrán, amb el patrocini de l'Ajuntament d'Eivissa i del Ministeri de Cultura en el seu clar compromís cap a les funcions pròpies del museu, les col·leccions pròpies, les arts visuals contemporànies i la implicació decidida per la posada en valor dels elements patrimonials.

La magnífica simbiosi produïda entre l'edifici de Poulet, de marcat caràcter militar i per tant austero en les seues formes, i la nova ampliació, en la qual la llum en totes les seues possibilitats juga un paper fonamental a pesar de ser un edifici construït cap al subsòl, aconsegueix ambients contemplatius molt aptes per al desenvolupament de la funció museològica i expositiva. Les obres d'ampliació recents descobriren un important jaciment arqueològic d'època fenícia, posteriorment habitat i aprofitat en època púnica, romana i medieval. Aquest jaciment es pot visitar, ja que està integrat davall el sòl de vidre de la planta baixa.

El punt de partida de les col·leccions d'art del MACE se situa conceptualment a la dècada dels anys trenta del segle XX, perquè són referenciales l'arribada a l'illa de grans noms de la cultura occidental, com **Walter Benjamin** (que hi va venir per primera vegada el 1932) i **Raoul Hausmann** (de 1933 a 1936), entre altres.

A mitjan segle passat, la creació del **Grupo Ibiza 59**, marca una línia de força en les col·leccions del museu, en les quals hi ha representació de tots els seus membres: **Erwin Bechtold**, **Erwin Broner**, **Hans Laabs**, **Bob Munford**, **Egon Neubauer**, **Antonio Ruiz**, **Katja Meirowsky**, **Bertil Sjöberg**, **Heinz Trokës** i **Carlos Sansegundo**.

Entre els corrents d'avantguarda (s. XX) que varen ser cultivades més profusament a Eivissa destaca l'informalisme (matèric i gestual) i la abstracció geomètrica en la qual també s'inclou a efectes didàctics i crítics l'art opticocinètic i el minimalisme.

Entre els noms més rellevants de les col·leccions podem citar **Will Faber**, **Don Kunkel**, **Tur Costa**, **Marcel Floris**, **Adolfo Schlosser**, **Zush**, **Micus**, **Marca-Relli**, **Emilio Vedova**, **Hans Hinterreiter**, **Barry Flanagan**, **Yturralde**, **Isabel Echarri** o **Felix Waske**, entre altres.

Al MACE també hi ha una important col·lecció de gravats contemporanis provinents de la biennial Ibizagráfica (entre 1972 i 2008) i del Taller Ibograf, fundat per **Carl van der Voort** el 1966 i que aquest donà al museu el 1997. També una interessant col·lecció de fotografia actual, de videocreació, de dibuixos d'**Antoni Marí Ribas "Portmany"**, un fons bibliogràfic, un arxiu documental d'accés restringit a investigadors i un departament didàctic de gran efectivitat.

MÁS SUGERENCIAS / MÉS SUGGERIMENTS

Can Pep Simó (Jesús)

Casa en Can Pep Simó (Jesús)

En las inmediaciones del MACE hay todo un recorrido que integra lugares y memoria contemporánea. Entrando o saliendo desde la cima de Dalt Vila hacia el Puig des Molins, en la Calle Lucio Oculacio se encuentran dos casas de **Erwin Broner**: la **Casa Kaufmann** de 1960 y la **Casa "La Falaise"** de 1964, que fue vivienda del pintor Elmyr de Hory. En la misma zona, queda el **Hotel Cénit**, proyectado por Germán Rodríguez Arias en 1959 y el **Hotel Mar Blau** abría su magnífica terraza a las vistas sobre el mar y Formentera, terraza que convocaba a tertulias entre artistas, intelectuales y escritores a mediados del siglo pasado.

En la Plaza de la Catedral, a la que se accederá a través del Soto Fosc, tras pasar la escalera del Castillo realizada por el arquitecto ibicenco Elías Torres y bajando por la Calle Mayor, se pasa por el caserón que acogió a la Galería Ivan Spence, mítico marchante, impulsor y pionero, justo enfrente del **Museu Puget**, que contiene la obra costumbrista de Narcís Puget Viñas y Narcís Puget Riquer. En la Calle de la Santa Faz se encuentra la **Iglesia del Hospitalet**, restaurada y reformada por Elías Torres en 1984. Tomando la Calle Poniente se pasa por delante de la que fue Galería El Corsario, sita en el amplio zaguán del hotel del mismo nombre, que fue sede de la acción programática del Grupo Ibiza 59. Allí expusieron, por ejemplo, Tàpies, Saura, Soulages, Pancho Cossío, ... y visitaron Walter Gropius, Tristan Tzara, Camilo José Cela, ...

Bajando por la Calle General Balanzat se pasa por delante del lugar donde estuvo la Galería Fred Lanzenberg. Allí se expuso a Miró, la serie Chinoís à Ibiza de Erro y los collages de Marca-Relli. Y, al fondo de la Plaza de Vila, estuvo la Galería Carl van der Voort, abierta en 1965, y acondicionada por Erwin Bechtold.

Als voltants del MACE hi ha tot un recorregut que integra llocs i memòria contemporània. Entrant o sortint des de la part més alta de Dalt Vila cap al Puig des Molins, al carrer de Luci Oculaci hi ha dues cases d'**Erwin Broner**: la **Casa Kaufmann** de 1960 i la **Casa La Falaise** de 1964, que va ser l'habitatge del pintor Elmyr de Hory. A la mateixa zona, queda l'**Hotel Cénit**, projectat per Germán Rodríguez Arias el 1959 i l'**Hotel Mar Blau**, que obria la seua magnífica terrassa a las vistes sobre la mar i Formentera, terrassa en la qual conflüen tertúlies entre artistes, intel·lectuals i escriptors a mitjan segle XX.

A la plaça de la Catedral, a la qual s'accedeix a través des Soto Fosc, després de passar l'escala del Castell realitzada per l'arquitecte eivissenc Elies Torres i baixant pel carrer Major, es passa per l'antiga casa que acollí la Galeria Ivan Spence, mític marxant, impulsor i pioner, just davant del **Museu Puget**, que conté l'obra costumista de Narcís Puget Viñas i Narcís Puget Riquer. Al carrer de la Santa Faç hi ha l'**església de l'Hospitalet**, restaurada i reformada per Elies Torres el 1984. Si se segueix el carrer de Ponent es passa per davant de la que va ser Galeria El Corsario, situada a l'ampli vestíbul de l'hotel del mateix nom, que va ser seu de l'acció programàtica del Grupo Ibiza 59; hi exposaren, per exemple, Tàpies, Saura, Soulages, Pancho Cossío... I el visitaren Walter Gropius, Tristan Tzara, Camilo José Cela...

Baixant pel carrer del General Balanzat es passa per davant del lloc on estigué la Galeria Fred Lanzenberg. Allí s'hi exposà obre de Miró, la sèrie Chinoís à Ibiza d'Erro i els collages de Marca-Relli. I, al fons de la plaça de Vila, hi hagué la Galería Carl van der Voort, oberta el 1965, i remodelada per Erwin Bechtold.

UBICACIÓN / UBICACIÓ

IBIZA/EIVISSA

